

УДК 333.09:17.36

ОСОБЛИВОСТІ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ ЦУКРУ

Г. Сиротюк, к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: бурякоцукровий підкомплекс, державне регулювання, ринок цукру, попит, пропозиція, ціна.

Досліджено кон'юнктуру ринку цукру в Україні. Проаналізовано елементи ринку цукру: попит, пропозицію, ціну. Подано оцінку нинішньої ситуації на ринку цукру. Вказано шляхи підвищення ефективності бурякоцукрового виробництва.

Постановка проблеми. Кон'юнктура ринку цукру – це основна характеристика функціонування ринку та ситуації, що складається на ньому, що відображає величини попиту і пропозиції, обсяги продажів, ринкову активність продавців і покупців.

Тривала економічна криза у бурякоцукровому виробництві призвела до занепаду галузі, руйнування матеріально-ресурсного потенціалу цукрової промисловості, витіснення вітчизняних товаровиробників із зовнішнього ринку. Негативні тенденції бурякоцукрового підкомплексу, а саме зменшення обсягів виробництва цукрових буряків і цукру, зниження ефективності, є результатом відсутності виваженої політики в регулюванні економічних процесів та послаблення ролі держави в управлінні бурякоцукровим підкомплексом.

Останніми роками спостерігалася негативна тенденція кон'юнктури як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку цукру України, а тому дослідження стану та тенденцій розвитку ринку цукру є актуальними й важливими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз кон'юнктури ринку цукру є актуальним, оскільки за сприятливої ринкової кон'юнктури товаровиробник зможе вчасно її врахувати і пристосуватись до неї, що вплине на фінансові результати діяльності всього бурякоцукрового підкомплексу. Вагомий внесок у розробку проблем розвитку цієї галузі, вивчення попиту і пропозиції та пов'язаної з ними ціни внесли вчені-економісти: В. Бондар, П. Гайдуцький, С. Дусановський, М. Дем'яненко, О. Заєць, В. Зубенко, Є. Імас, М. Коденська, І. Лукінов, В. Поплавський, М. Роїк, П. Саблук, В. Слюсар, А. Фурса, О. Шпичак, М. Ярчук та ін.

Постановка завдання. Завданням є дослідження кон'юнктури ринку цукру, оцінка нинішньої ситуації на ринку цукру та розробка шляхів покращання кон'юнктурного середовища в галузі бурякоцукрового виробництва.

Виклад основного матеріалу. Кон'юнктура ринку характерна визначеним у часі та просторі певним співвідношенням попиту й пропозиції, що формується як сукупність товарно-грошових пропорцій під впливом конкретної комбінації діючих чинників.

Процес дослідження кон'юнктури складається з двох важливих послідовних етапів: перший – аналіз стану ринку; другий – розробка науково обґрунтованого прогнозу розвитку цієї галузі економіки чи товарного ринку, який досліджується. З практичної позиції прогноз є кінцевою метою кон'юнктурного дослідження і його зміст полягає у визначенні перспективи розвитку економіки чи товарного ринку з метою прийняття управлінських рішень.

Ринкова кон'юнктура формується під впливом взаємопов'язаних чинників: попиту, пропозиції, ціни. Нормальне співвідношення попиту і пропозиції – це їх рівновага, тобто відповідність між обсягом і структурою попиту на товари та їх пропозицією. Показники попиту та пропозиції мають особливу роль у характеристиці кон'юнктури будь-якого товарного ринку, у т.ч. ринку цукру. Ці показники відтворюють динаміку виробництва та споживання товару. Однак їх недостатньо для цілком обґрунтованих висновків щодо стану ринкової кон'юнктури. Тому доцільно вивчати ще низку показників: обсяги виробництва та споживання не тільки у фізичному, а й у вартісному виразі, доходи різних суб'єктів ринку, рівень завантаження виробничих потужностей, коефіцієнт задоволення попиту тощо.

Існують три основні якісні стани ринкової кон'юнктури: дефіцит товару, надлишок товару, ринкова рівновага.

Кон'юнктура ринку цукру значною мірою залежить від чинників: погодних умов, обсягів внутрішнього попиту на цукор, умов світової торгівлі цукром.

Попит на цукор формується: дією природних і фізіологічних потреб людини відповідно до її звичок, структурою пропозиції, ціною та якістю продукції, платоспроможністю, рекламою; рівнем розвитку бурякоцукрової промисловості; рівнем розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і освоєнням ринкового простору зовнішніх ринків. Незабезпечений попит викликає відповідно імпорт товару. Попит може як стимулювати, так і стримувати пропозицію. Пропозиція своєю чергою може перевищувати попит або не задовольняти його [3].

Протягом останніх років Україна втратила своє місце як експортер цукру, тому обсяг попиту на цукор у нашій країні майже повністю визначається внутрішніми потребами.

Одним із чинників попиту є платоспроможність населення, яка формується відповідно до рівня оплати праці, диференціації доходів за групами населення з найбільшими і найменшими доходами, стану розвитку й виробничої структури особистого підсобного господарства, структури використання доходів за видами товарів і послуг та рівня реалізаційної ціни.

Поряд із попитом на цукор, надзвичайно важливим є визначення норм споживання цукру. Рациональною нормою споживання цукру в Україні вважається 38 кг, мінімальною – 32 кг на душу населення (див. рис.).

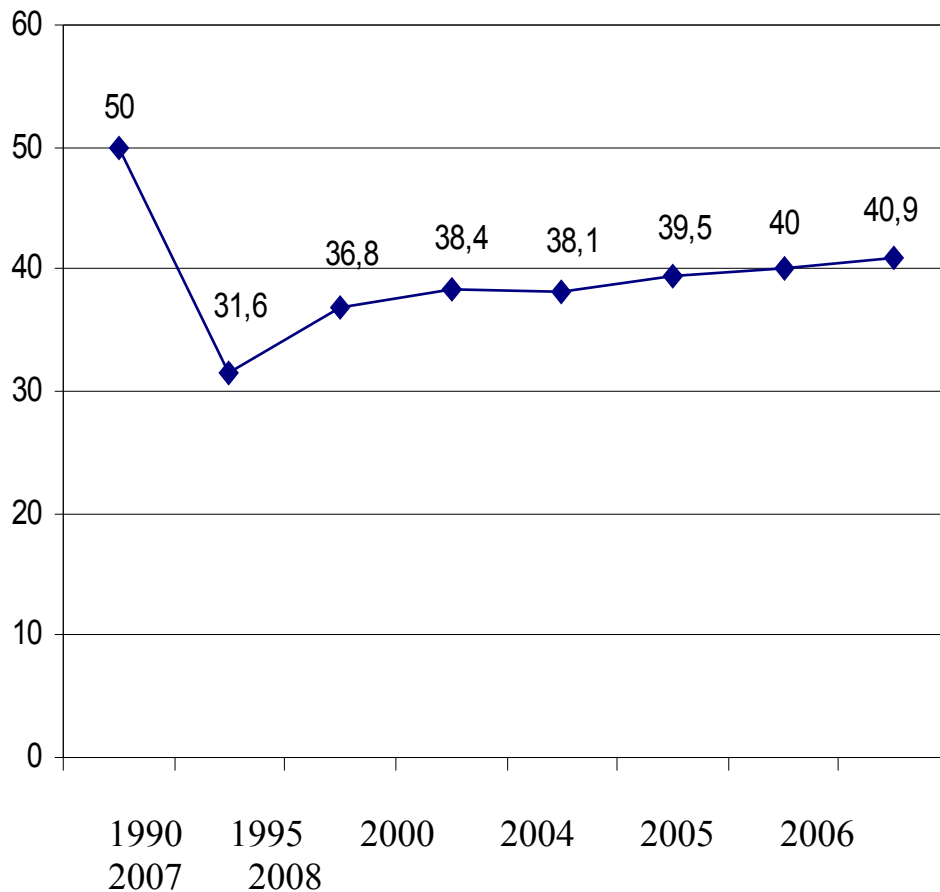

Рис. Динаміка споживання цукру на на душу населення, кг/рік.

У 1990-1991 рр. населення України споживало найбільше цукру у світі, а саме – 50 кг, що на 12 кг більше за науково обґрунтовані норми. Починаючи з 1992 року обсяг внутрішнього споживання цукру в Україні почав стрімко зменшуватися. Протягом 1994-1999 рр. зберігався відносно низький рівень річного споживання цукру, приблизно 31-33 кг на душу населення (за фізіологічної норми 38-44 кг). Хоча з 2000 р. спостерігається збільшення рівня споживання цукру до 36-40 кг на рік. У 2003 р. загальний обсяг внутрішнього споживання цукру становив лише 67,4% від обсягу 1990 р. В останні роки переважає споживання цукру на душу населення в обсязі 40 кг, що є цілком достатнім із позицій раціонального харчування.

Отже, скорочення обсягів виробництва цукру не впливає на споживання цукру.

Пропозиція на цукор формується дією сукупності чинників, зумовлених: ґрунтово-кліматичними особливостями того чи іншого регіону; розвитком продуктивних сил, що визначають технічну оснащеність і технологічність виробництва, рівень урожайності й якості продукції, доведення її до товарного вигляду і споживача; стимуляційною дією мотивації праці, яка є регулятором її інтенсивності, продуктивності й відтворення робочої сили; організаційно-фінансовою доступністю господарств до ринку засобів виробництва; державним стимулюванням через інвестиції, податки, пільгові кредити під впровадження позитивних результатів науково-технічного прогресу, нових технологій, які зумовлюють інтенсифікацію і необхідні темпи приросту товарного виробництва, його структуру відповідно до потреб ринку; інформаційним забезпеченням.

Обсяг пропозиції цукру на ринку України здебільшого визначається обсягами його внутрішнього виробництва. Поточний стан і тенденції розвитку ринку цукру та окремих його елементів, у тому числі пропозиції, зумовлені особливостями розвитку загальногосподарської кон'юнктури України, динамікою світового ринку цукру та чинниками, пов'язаними безпосередньо з особливостями виробництва, перерозподілу та споживання цукру в Україні. До останніх, зокрема, належить значний вплив рішень органів державного управління на процеси виробництва та реалізації цукру і цукрових буряків: квотування обсягів виробництва цукру та імпорту цукру-сирцю, встановлення мінімальних цін на цукор і цукрові буряки тощо.

Міністерство аграрної політики наказом № 178 від 18 березня 2009 р. розподілило квоту "А" на виробництво цукру (для внутрішнього ринку) в 2009/2010 маркетинговому році в обсязі 1,864 млн тонн між 70 цукровими заводами.

Кабінет Міністрів Постановою № 1094 від 30 вересня 2009 р. підвищив на 2009/2010 маркетинговий рік мінімальні ціни на цукор на 17,2% – до 3125 гривень за тону (без ПДВ) та на цукрові буряки – з 183,33 грн до 214,9 грн за тону [4].

Місткість українського ринку цукру оцінюється приблизно у 2 млн т на рік.

У 2009 р. обсяг внутрішнього виробництва цукру в Україні становив 1270 тис. т, що у 5,3 раза менше від рівня 1990 р. Площі посіву у 2009 р., порівняно із 1990 р., скоротилися майже в 5 разів, валовий збір зменшився в 4,4 раза. Це засвідчує про кризовий стан бурякоцукрового підкомплексу України. Позитивним моментом є зростання урожайності на 13,1% – з 275 ц/га у 1990 р. до 311 ц/га у 2009 р. (див. табл.).

Таблиця

Динаміка посівних площ, врожайності цукрових буряків та виробництва цукру в Україні*

Рік	Посівні площі, тис. га	Валовий збір, тис. т	Урожайність, ц/га	Виробництво цукру, тис. т
1990	1605	44264	275	6791

1991	1558	36300	233	4786
1992	1485	28783	192	3647
1993	1519	33717	222	3993
1994	1467	28138	192	3343
1995	1448	29650	205	3857
1996	1260	23009	183	3292
1997	1005	17663	176	2034
1998	893	15523	173	1984
1999	900	14054	156	1858
2000	747	13199	177	1780
2001	853	15574	183	1947
2002	763	14452	189	1621
2003	666	13392	201	2486
2004	696	16600	238	2147
2005	623	15468	248	2139
2006	788	22421	285	2611
2007	577	16978	294	1859
2008	377	13437	355	1574
2009	328	10021	311	1270
2009 р. до 1990 р., %	менше в 4,9 раза	менше в 4,4 раза	113,1	менше в 5,3 раза

* За даними статистичного збірника “Сільське господарство України” [5].

Надлишок цукру, сформований у 2006 р. (було вироблено 2,6 млн т), змусив цукрові компанії в подальші сезони знижувати виробництво, споживаючи надлишок. Посіви цукрових буряків у поточному сезоні становили всього 328 тис. га, що недостатньо для виробництва мінімально необхідного внутрішньому ринку обсягу цукру, а резервів для покриття дефіциту не залишилося.

Дослідження дають підстави стверджувати, що однією з основних причин різкого зменшення обсягів виробництва цукрової сировини, а також цукру, є втрата економічних інтересів товаровиробників до вирощування цукрових буряків. Державні органи не приділяли уваги питанням підтримки бурякоцукрового виробництва, забезпечення системного оновлення матеріально-ресурсного потенціалу галузі.

Соціально-економічний аналіз довготривалого періоду розвитку буряківництва за основними, визначальними параметрами галузі переконливо засвідчує, що досить впливовим гальмівним чинником підвищення ефективності бурякоцукрового виробництва є значна організаційно-економічна відокремленість створення і функціонування сировинної зони від сфери промислової переробки цукрових буряків. Як наслідок цього процесу – спад економічних інтересів суб'єктів бурякоцукрового виробництва. Неодноразові спроби підвищення економічної зацікавленості товаровиробників цукрової сировини у нарощуванні маси й поліпшенні якості цукрових буряків певними змінами у ціновій політиці та

формами відносин їх постачання переробним підприємствам не дали очікуваних результатів. Зусилля щодо подолання бар'єру протидії зростанню економічної зацікавленості мало просували проблему до її вирішення. До того ж загострення економічних відносин сільськогосподарських підприємств–виробників сировини і промислових переробних підприємств в умовах кризової ситуації були не останньою причиною згорання виробництва цукру в Україні, витіснення країни зі світового цукрового ринку.

Подальше скорочення власного виробництва та перехід на імпортований цукор для України означає стратегічну поразку, а фактично – капітуляцію на цукровому ринку. Уступка нашої країни світовій спільноті у вигляді 260 тис. т цукрового імпорту, згідно з умовами СОТ, 2% ввізного мита на цукор-сирець, ліквідації квот "В" і "С" для вітчизняного виробництва – дуже значна й вразлива [1].

Кон'юнктура ринку визначається динамікою рівня цін на продукцію. Зміна динаміки попиту і пропозиції цукросировини зумовлена коливанням цін, а цукру – рівня цін і доходів [2]. Тому ціна є одним із основних чинників, який зумовлює обсяг пропозиції та попиту на ринку. У 1996 р. спостерігалася досить висока строкатість роздрібних цін на цукор. До 2000 р. ціни на цукор мали тенденцію до зростання. Протягом наступного періоду вони були відносно стабільними.

Із 2009 р. швидкими темпами зростає ціна на цукор. У січні 2010 р. рекордними є ціни у Львові, які сягають 12 грн за кілограм, у Харкові – 10 грн за кілограм, у Дніпропетровську – 9 грн, Одесі й Києві – 9-10 грн.

Стрімке зростання ціни пов'язане з тим, що у 2009 р. Кабінет Міністрів лише в листопаді розподілив квоти на імпорт 260 тисяч тонн сирцю, які могли б майже повністю перекрити дефіцит у 300 тис. т. У результаті на кінець грудня завезено близько 80 тис. т, з них розмитнено 51 тис. т, що й призвело до зростання цін.

Зростання ціни на цукор також пов'язане з впливом на ринок світових тенденцій. Згідно з прогнозом, у 2009-2010 сільськогосподарському році у світі буде вироблено 159,7 млн тонн цукру, порівняно з 154,7 млн тонн минулого року і 167,6 млн тонн – у 2007-2008 рр. Проте виробництво цукру вже другий рік поспіль залишається нижчим за споживання, що привело до скорочення світових запасів. Дефіцит цукру FAO оцінює на рівні 3 млн тонн.

Експерти Української аграрної конфедерації прогнозують максимальне зростання ціни на цукор у березні-квітні 2010 р. Залишки цукру на 1 січня 2010 р. становили 1,27 млн тонн, що на 20% менше, ніж на аналогічну дату 2009 р. Зміна в обсягах (запасів цукру) миттєво відобразилася на ціновій кон'юктурі.

Отже, сьогодні на ціну цукру в Україні впливають такі чинники: баланс попиту і пропозиції, а також рівень світових цін на білий цукор і цукор-сирець. Уже впродовж останніх декількох років витрати виробників на вирощування цукрових буряків та їх переробку на цукор не є основним чинником у формуванні ціни на ринку.

Ситуація, яка склалася на ринку, може призвести до збільшення обсягу вирощування цукрових буряків у 2010 р.

Одним із шляхів покращання кон'юнктурного середовища в галузі бурякоцукрового виробництва є практика інтегрування всіх ланок загального ланцюга від вирощування сировини до її переробки й реалізації.

Інтегрування доцільно проводити у формі створення асоціацій сільськогосподарських товаровиробників і переробних підприємств, які здійснюватимуть діяльність на контрактній основі. Найімовірніше, на українському ринку цукру залишаться чотири-п'ять компаній, які мають по кілька заводів і, що найголовніше, власну сировину, й дуже мало тих, які виробляють цукор за давальницькими схемами, — до 10%.

Висновки

1. Аналіз попиту і пропозиції на ринку цукру показав, що зменшення обсягів виробництва цукросировини зумовило зменшення її пропозиції, що вплинуло на суттєве недовантаження виробничих потужностей цукрових заводів. Зменшення пропозиції цукросировини спричинило зменшення товарної пропозиції цукру. За останніх двадцять років виробництво цукру зменшилося в 5,3 раза (з 6791 тис. т у 1990 р. до 1270 тис. т у 2009 р). Основними чинниками скорочення пропозиції цукру є: втрата економічних інтересів товаровиробників до вирощування цукрових буряків, відсутність державної підтримки галузі. Тому необхідно терміново на рівні уряду прийняти Програму розвитку цукрової галузі в умовах глибокої економічної та фінансової кризи. Доцільно вжити дієвих заходів щодо просування вітчизняного цукру на зовнішні ринки та впровадження механізму стимулювання експорту.

2. Попит на цукор на внутрішньому ринку формується під впливом таких чинників, як кількість населення та його платоспроможність. Динаміка середньодушового споживання цукру протягом останніх років засвідчує зменшення цього показника. Останніми роками переважає споживання цукру на душу населення в обсязі 36 кг і більше, що цілком достатньо з позицій раціонального харчування.

3. Ринок цукру є досить нестабільним, характерний короткостроковими періодами зростання цін і тривалими періодами їх спаду. На кон'юнктуру ринку цукру, крім попиту, пропозиції та ціни, впливають і нецінові чинники.

Бібліографічний список

1. Бондар В. С. Економічна оцінка виробництва цукрових буряків у 2009 році / В. С. Бондар, А. В. Фурса, О. М. Шутенко // Цукрові буряки. – 2009. – № 4. – С. 5-14.
2. Кулішов В. В. Мікроекономіка : основи теорії і практикум : навч. посіб. / В. В. Кулішов. – Львів : Магнолія плюс, 2004. – 332 с.
3. Поплавський В. Г. Бурякоцукровий підкомплекс України: стан, проблеми, перспективи / В. Г. Поплавський, Г. В. Сиротюк. – Львів : ЛДАУ, 2001. – 164 с.
4. "Про внесення зміни у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2009 р. № 63 (63-2009-п) "Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків у період з 1 вересня 2009 р. до 1 вересня 2010 р." :

постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2009 р. № 1094 // Офіційний вісник України, 2009 р. – № 9. – С. 270.

5. Сільське господарство України : [стат. зб.] / за ред. Ю. М. Остапчука]. – К., 2009. – 369 с.

Сиротюк А. Особенности конъюнктуры рынка сахара

Исследуется конъюнктура рынка сахара в Украине. Проанализированы элементы рынка сахара: спрос, предложение, цена. Дана оценка нынешней ситуации на рынке сахара. Указаны пути повышения эффективности свеклосахарного производства.

Ключевые слова: свеклосахарный подкомплекс, государственное регулирование, рынок сахара, спрос, предложение, цена.

Syrotyuk A. Features of the state of affairs of market of sugar

The sugar market of Ukraine has been investigated. The main elements of the market such and demand, supply and price have been studied. The present conditions on the sugar market have been evaluated. The ways for raising the efficiency of beet and sugar production have been presented.

Key words: sugarbeet subcomplex, state regulation, sugar market, demand, supply, price.